

STONE ČOKAN

V TEŽKI URI

Noč.

Ulice prazne, vse prazne.

Zame luči nikjer vabeče in tople ni,

zame ni dobrih, domačih ljudi.

V meni praznina — pred mano vse ceste so prazne.

JACQUES MARITAIN

KRŠČANSKA UMETNOST

(Esej je osmo izmed devetih poglavij l. 1927
izdane knjige: »Art et Scolastique.«)

Z besedami »Krščanska umetnost« ne mislimo cerkvene umetnosti, umetnosti, ki je posebej označena po predmetu, po namenu, po določenih pravilih in ki je le posebna, vzvišena uporaba umetnosti. Mislimo pod krščansko umetnostjo tisto umetnost, ki ima v sebi značaj krščanstva. V tem smislu krščanska umetnost ni neka posebna vrsta umetnosti; ne govorimo o krščanski umetnosti, kakor na primer govorimo o slikarski, pesniški, gotski ali bizantinski umetnosti. Mlad človek si ne pravi: ustvarjal bom krščansko umetnost, kakor bi si rekel: posvetil se bom poljedelstvu; ni šole, kjer bi se človek naučil krščanske umetnosti. Po snovi, ki jo vsebuje, po duhu, ki jo preveva, se določuje krščanska umetnost ali umetnost kristjanov, kakor govorimo o umetnosti čebel ali ljudi. To je umetnost odrešenega človeštva. Raste v krščanski duši, na bregovih živih voda, pod nebom treh božjih čednosti, pod vplivom diha sedmerih darov Sv. Duha. Naravno je, da rodi krščanske sadove.

Vse obsega — posvetno kakor sveto. Doma je vsepovsod: od proze industrije do razposajenega človeškega veselja. V simfoniji ali plesu, filmu ali romanu, pokrajini ali mrtvi naravi, v knjižici o Guignolu (Guignol je glavna oseba francoskih lutk, ki datira od konca 18. stoletja, je lyonskega izvora, Guignol in njegov prijatelj Gnafron sta postala znana po vsej Franciji — op. prev.) ali v opernem libretu, v vsem tem se lahko javlja prav tako dobro kakor v cerkvenih oknih in kipih.

Toda — pravijo — ali ne spada ta krščanska umetnost med bajke? Ali jo je sploh mogoče razumeti? Mar ni umetnost po svojem postanku poganska in vezana na greh? Res, človek je grešnik od rojstva. Toda milost popravlja ranjeno naravo. Nihče naj ne trdi, da krščanska umetnost ni možna. Res je težka, dvakrat težka, ali bolje, potencirano težka, ker je težko biti umetnik in še težje biti kristjan, in ker celotna težava ni vsota, ampak produkt teh

dveh težav, pomnoženih druga z drugo; kajti treba je spraviti v ravnotežje dve brezpogojnosti. Res je, težava postane grozna, kadar celotna doba živi daleč proč od Kristusa, ker umetnik v mnogočem zavisi od duha časa. Toda — ali je kdaj manjkalo poguma na zemlji?

Sicer pa je že egipčanska, grška ali kitajska umetnost, kadar pozna neko stopnjo veličine, čistosti, krščanska, krščanska v obetu, ker je vsak odsev duha že obet in slika božje umirjenosti evangelija.

Navdihnjenje ni le pesniška bajka; je neko resnično navdihnjenje, ki ne prihaja od muz, ampak od živega Boga, posebno vzgibanje naravnega reda, s katerim dá najvišja Modrost, kadar je njej vseč, umetniku višjo stvariteljsko razgibanost in ki uporablja vse razumske zmožnosti in jih dviga, človekovi svobodi pa prepusti, da se navdihu preda ali ga pa zadržuje. To navdihnjenje, ki prihaja od Boga, Stvarnika narave, je podoba drugega, nadnaravnega navdihnjenja. Da se neka umetnost pojavi kot krščanska, krščanska ne le kot obet, ampak v resnici, res osvobojena po milosti, je potrebno, da sta združeni ob najbolj skritem početku obe navdihnjenji.

Če hoče umetnik ustvarjati krščansko umetnost, mora biti kristjan in naj poskuša ustvarjati lepa dela, v katera vlije svoje srce, ne poskuša pa naj (mehanično) »delati« krščansko.

Naj ne poskuša te nespametnosti, da bi v sebi razdvojil umetnika in kristjana. Eno sta, če je le res kristjan in če njegova umetnost ni ločena od njegove duše po kakem estetskem nazoru. Pa samó umetnik naj se loti dela, dà, samó umetnik. Prav zato, ker sta eno, bo delo pravtako enega kakor drugega.

Naj ne trga umetnosti od vere. Pusti naj razločeno (distinet) to, kar je razločeno. Naj ne poskuša s silo mešati tega, kar je življenje tako lepo združilo. Če bi iz svoje estetike napravil predmet vere, bi pokvaril vero; če bi napravil iz vere pravilo za umetniško delovanje ali bi hotel vzbujati pobožna čustva, bi kvaril umetnost. (Št. 7. prinese k temu malo težjemu odstavku morda kaj praktičnih zgledov. Op. ur.)

Z vso dušo se umetnik drži svojega dela, ga urejuje; toda držati in urejati ga sme le pod umetniškim vidikom. Tukaj umetnost ne trpi delitve. Ne dopušča, da bi pristopil kak tuj element, da bi se postavil poleg nje, da bi se umešaval v ustvarjanje, da bi ga skušal nategniti na svoje kopito. Lepo ravnajte z umetnostjo, pa bo storila vse, kar boste hoteli; če pa rabite silo, ne bo nič dobrega. Krščansko delo hoče svobodnega umetnika, res umetnika.

Le tedaj bo umetnost krščanska, le tedaj bo iz njene lepote prosevala jasnina milosti, če bo umetnost kipela iz srca, ki je v milosti. Kajti sila, ki je v umetnosti, ki jo neposredno urejuje, predpostavlja izčiščenost okusa v pogledu na lepoto dela. In če je lepota dela krščanska, pride to od tega, ker je umetnikov okus izčiščen po tej lepoti in ker je v umetnikovi duši Kristus pričujoč po ljubezni. Vrednost dela se tu meri po odblesku ljubezni, iz katere delo izvira in ki ravna z umetnostjo kot z nekim sredstvom. Od notranjega vzvišanja pride, da je umetnost krščanska, a to vzvišanje pride od ljubezni.

Iz tega sledi, da bo delo natančno toliko krščansko, kolikor bo v njej žive ljubezni. Ne varajmo se: dejanska ljubezen, razmišljanje v ljubezni se tu zahteva. Krščanska umetnost zahteva svetega umetnika prav tako kot svetega človeka.

Hoče ga imeti prešinjenega vsega od ljubezni. Potem lahko dela, kar hoče. Kjer je v umetnini kak manj krščanski prizvok, tam je avtorju nekaj manjkalo do čiste ljubezni. Umetnost zahteva mnogo miru, je rekel fra Angelico, in za slikanje Kristusovih stvari je treba živeti s Kristusom. To so edine besede, ki jih imamo od fra Angelica.

Bilo bi itorej brezsmiselno iskati neko posebno tehniko, poseben slog, poseben sistem pravil, poseben način ustvarjanja, ki bi bil krščanski. Umetnost, ki kali in raste iz krščanstva, ima lahko teh stvari (slogov, sistemov...) brez števila, toda te umetnostne oblike si bodo sorodne, a vse se bodo bistveno razlikovale od oblik nekrščanske umetnosti, kakor se razlikuje planinska flora od dolinske. Mislite na liturgijo! To je oblika krščanske umetnosti, ki presega vse in je vzvišena nad vse druge oblike. Duh božji sam jo je oblikoval, da bi se je lahko radoval.

Pa tudi oblika liturgije ni popolnoma neizpremenljiva, podvržena je napredku časa, večnost se v njej pomlaja. Mar je liturgija maronitov ali pravoslavnih rimska liturgija? V hiši Očetovi je mnogo bivališč. Nič ni lepšega kakor slovesna sv. maša: umirjen ples pred skrinjo zaveze, veličastnejši od kroženja milijonov zvezd. Cerkev tu ne išče ne lepote ne okrasnih motivov niti, da bi ganila srca. Ona hoče le moliti, se le združiti z Odrešenikom — od te molitve prekipeva lepota.

Lepe stvari so redke. Kakih izjemnih naporov bo treba, da neka civilizacija združi v istih ljudeh umetnost in kontemplacijo! Pod težo narave, ki se vedno upira in ki neprestano pada, je krščanstvo povsod pognalo kali: v umetnosti in v svetu. Toda ni krščanstvu uspelo — razen v srednjem veku in še to ob kakšnih težavah in kako pomanjkljivo! — da si je izoblikovalo svojo umetnost kakor svet zase. Pa to ni nič čudnega. Francoska klasična umetnost je res ustvarila krščanska dela, ki so vredna občudovanja. Ali pa je mogoče reči, da ima ta oblika izvirni pečat krščanskega podnebja? Ta oblika je rojena drugje, je k nam presajena.

Če mora sredi silnih katastrof, ki jih je nad sebe izzval moderni svet, priti kakorzekoli kratek trenutek čiste krščanske pomladi, velika nedelja za Cerkev, kratek hosana uboge zemlje Sinu Davidovemu, je dovoljeno, da pričakujemo za ta leta z živim razumskim in duševnim poletom obnove resnične krščanske umetnosti v veselje ljudi in angelov. Zdi se, da se je ta umetnost že začela javljati v osebnem naporu nekaterih umetnikov in pesnikov, ki si slede zadnjih petdeset let in katerih eni spadajo med največje. Predvsem pa te umetnosti ne skušajmo izločiti in osamiti od velikega gibanja sodobne umetnosti po neki šolski šabloni. Ne bo se oprostila in ne vsilila, spontano se bo razmahnila k skupni obnovi umetnosti in svetosti sveta.

Krščanstvo ne olajšuje umetnosti. Odtegne ji mnogo prikladnih sredstev, zóži ji tek, toda to zato, da zviša vršino (nivô). In v istem času,

ko ji dela zdravilne težave, ji pokaže nove globine, ji pokaže skrito lepoto, ki je divnejša od luči, in ji dá to, česar umetnik najbolj potrebuje: preprostost, mir strahu in ljubezni, nedolžnost, ki napravi naravo ljudem ubogljivo in bratsko.

Prevedel Tone Čokan.

J. DBV.

† DR. IVAN LAH

kot sotrudnik Doma in sveta v letih 1900—1907.

Dne 18. maja t. l. je umrl v Ljubljani profesor mestne ženske realne gimnazije dr. Ivan Lah, plodovit slovenski leposlovec, znanstvenik in novinar, v najlepših moških letih, star šest in pet deset let (roj. 9. dec. 1881 v Trnovem pri Ilirski Bistrici).

Svojo pisateljsko pot je pričel in skozi osem let nadaljeval v Domu in svetu in sicer prva tri leta pod psevdonimi. Kot Bogdan je objavil sliko »Šopek« (1900) in istega leta skrit pod šifro I. S. črtico »Lužarji«. Največ je pisal pod psevdonimom I. E. Rubin: »Stepni kralj.« (Slika z barja.) »Lovec Roman«. Oboje l. 1901. »Življenje« l. 1902. »Slovo«, »Voz z oslicami«, »K dvestoletnici Petrograda« l. 1903. »Spomini na ljubljansko barje«, l. 1904. »Muzikantje«, predmestna slika, l. 1906; »Zgodba o kovačih« l. 1907. Kot Ivan Ivanovič je priobčil pripovedko »Čarovnica« l. 1905. S pravim imenom se je pokazal prvič l. 1904. ob vaški sliki »Umetnik«, nato pa v sledečih spisih: »Spomini na Belgrad«, »Tjutčev in Homjakov«, oboje l. 1904, »Šmarski šomašter in njegova doba«, »Sanje o domovini«, »Ljudje s povestmi«, »Zavožen voz«, »Zadnji ribič«, »Historija hiše« v l. 1905., »Gospod Ravbar«, epska pesnitev, l. 1906, »Tepežnika«, slika, l. 1907.

I. Lah se je bil v nežni detinski dobi v starši preselil v Šmarje pod Ljubljano, kjer je našel svoj pravi dom. Ta del Dolenjske ga je vsega očaral. Najlepše je opisal spomine iz mladosti in na vse tiste nizke gričke in kočice po njih in pravljice, ki jih je slišal kot dijak, v »Sanjah o domovini«. »Moje misli« — pisatelj je bil tedaj vseučilišnik v Pragi — »vasujejo v tihi noči na Slovenskem, v tihi dolenjski zemlji...«. (Vidi se že vpliv Fr. Finžgarja, ki je bil eno leto prej v DS-u objavil »Moja duša vasuje«.) I. Lah je epik ljubljanskega barja. Zdi se mu s Ševčenkom kakor Ukrajina. Po Turgenjevu imenuje nekega svojega junaka »stepnega kralja«. Posebno sočutje razodeva do duševno ali telesno zaostalih, ki pa prav tako hrepene po ljubezni, a najdejo le ali prezir ali pomilovanje. Kar štirikrat je obdelal ta motiv. Ti nesrečneži so: črednik Mišel, »st. kralj« Jozlè, »umetnik« Mehej, tepežnik Lenart. Tudi lepi in bistri lovec Roman je taka žrtev. Že pred Milčinskim je L. pokazal na težko našo rano — pijanstvo. (»Zavoženi voz«.) — »Slovo« nas spomni na žalostne prizore pred vojno, ko so »Amerikanci« od nas slovo jemali. — Kakor Trdinove pripovedke se bere »Čarovnica«. — Pisatelj s sočutjem spremlja usodo potujočih komediantov, muzikantov, cirkuških ljudi. (Voz z oslicami, Zgodba o kovačih.)